

MIECZYŚLAW MAŁECKI

Fenomen velike raznolikosti, da ne kažem šarolikosti čakavskoga narječja još uvijek nije ni izdaleka dovoljno istražen ni proučen. Brojne grane i ogranci toga narječja od srednje i sjeveroistočne Istre, preko Kvarnerskih otoka, Hrvatskoga Primorja, Gorskoga Kotara, sjeverne i srednje Dalmacije te dalmatinskog otočja sve tamo do Korčule i Lastova – nebrojene čakavske oblasti, varijante, oaze, izoglose i izofone, još uvijek čekaju svoje obrađivače. Neka su od tih područja – zahvaljujući uglavnom njihovim lingvistima domorocima – doduše obrađena, ali sve to samo sporadički i nesistematično, pa se – zbog očita nagla propadanja čakavskoga narječja – nameće urgentna, neodgodiva potreba, da se tome poslu što prije pristupi organizacijski i planski. Taj se dijalekatski mozaik ističe i udara u oči na čitavu spomenutom području, osobito u Istri, ali nigdje tako kao na otoku Krku. Već je Milčetić, još godine 1884., utvrdio: »Nema kraja, gdje bi danas čakavština tako interesantna bila kao na Krku. Razlike, koje se opažaju u govoru među pojedinim mjestima, neobično su velike, te ih se ne može drugačije protumačiti, van ako pomisliš na razno doseljivanje, koje se je dogodilo u različito doba i iz različitih strana. Nema tu samo razlika leksikalnih, već i glasovnih i formalnih, što je od neobične važnosti za arheologiju jezika...«¹ Poznata je i pradavna uzrečica, koja se ondje i danas čuje, da Krk ima »sedam općina, sedam kaštela, sedam običaja, sedam narodnih nošnja, sedam narječja, sedam glavnih grijeha, ali i sedam kreposti«.

Sve te raznolikosti očit su dokaz, da su se u davnini od jedinstvenoga slavenskog debla postepeno odlamale pojedine grane i ogranci te su – otcijepivši se od te goleme slavenske zajednice – tamo negdje s velikih prostranstava između Visle i Dnjepra – već u prvim stoljećima naše ere krenuli prema jugozapadu i polaganim, postepenim pomicanjem, oko VI i VII stoljeća, doprli do Jadranskoga mora, polako počeli prelaziti u Istru i na otoke – najprije po svojoj prilici na Krk, koji je bio

¹ Viestnik hrv. ark. društva VI. str. 20.

kopnu najbliži. Prve su naseobine vjerojatno bile Dobrinj, Vrbnik i Baška, sudeći po njihovim slavenskim nazivima, a istodobno i Omišalj, koji su – sudeći po njegovu romanskom nazivu [(Castrum) ad musculum] – dotada već nastavali Romani. Kasnije slavenske naplavine – navršši već naseljen istočni dio otoka – kretale su prema njegovu zapadnom dijelu, potiskujući pred sobom stare Romane, koji su se pomalo sklanjali među zidine grada Krka. O tome postepenom naseljivanju svjedoče nam, među ostalim, i stari jezični oblici, koji su se do danas održali i u Dobrinju, i u Vrbniku, i u Omišlju, a u ostalim ih krčkim narječjima nema. Osim starih naglasaka, da barem naprečac spomenemo samo neke slučajeve, kao npr.: gen. sing. ženskih imenica na *-a* u ova tri mjesta svršava na *-i(ы) glāvī, nogī, rūkī, ženī* itd.; nom. pl. muških imenica na *-janin* (koji tamo svršava na *-jan*) zadržao je još uvijek stari oblik na *-(j)ane: Dubošjane, Gorinjiselāne, Omīšjane, Pojāne, Vřmičane, krščāne* itd.; skupina *čr* nije prešla u *cr: Čřnčić, čřn, čřčōk, čřivo; vč-* još uvijek živi: *Vozōn (Uskrs), vnūk, vāvīk, vlīt, v umējki, va selī* (izuzetak: *utōrok*), (u *dovica* i *čērā v* je ispalo); skupina *třj* djelomično još također živi: *tjā* (danas prevladava *čū*), *brātjā, netjāk, protulētjī, pītjī; zgj > žj: mōžjeni; -bje* daje na kraju imenica *-i: dirāčjī, grozdōvī, imān'jī, kamenī, obličjī, orūd'jī, pēri* (lišće), *pītjī, prānī* (pranje i rublje), *Primōrjī, protulētjī, rečenī, rojenī, trēšči, trņī, tršjī, ūlī, vesēl'jī, zelī, živjēn'jī* itd.

Od hrvatskih lingvista krčkim su se narječjima pozabavili Dubašljanin prof. Ivan Milčetić² i Rudolf Strohal.³ Od stranih autora o krčkim su narječjima pisali Čeh Josef Vajs,⁴ Nijemac Karl Mayer⁵ i – kako se u prethodnoj radnji vidi – Poljak Mieczysław Malecki. Poznata je akribija i solidnost svih Milčetićevih radova, pa se one očituju i u spomenutome njegovu radu (bez obzira što se ovdje-ondje može naći po koji krivi naglasak *vōl – vōl, krāji – krāji; prošćenā – prošćenā*), Strohalov rad ne bi gotovo trebao ni spominjati, jer je nekritičan i principijelno krivo postavljen. Vajsova je rasprava valjana i vrijedna pažnje, iako ima posve krivu predodžbu o raspodjeli krčkih dijalekata, Karl Mayer je osobito u knjizi o krčkim dijalektima posve nepouzdan, dok je rad Mieczysława Maleckoga – usprkos nekim omaškama, posebno što se tiče naglasaka – veoma solidan i najtemeljitiji. Ta me je činjenica i potakla na to da taj njegov rad prevedem na hrvatski, ne bi li tako postao pristupačniji što širem krugu naših ljudi, koji se koliko-toliko bave jezičnim problemima, a ujedno da – makar i posmrtno – barem time odamo priznanje i zahvalnost marnom i priznatomu poljskom učenjaku, koji je svoje veliko znanje i sposobnosti stavio u službu i našoj lingvističkoj nauci.

² Čakavština Kvarnerskih otoka, Rad JAZU, CXXI (1895), str. 92–131.

³ Dijalekat grada Vrbnika na otoku Krku u prošlim vijekovima upoređen sa današnjim, Rad JAZU, CXCIX (1913), str. 67–152.

⁴ Nejstarši breviář chorvatsko-hlaholsky (Prvy breviář vrbnicki), Praha, 1910.

⁵ Zur Mundart von Njivice auf Krk (Veglia), Asl Ph XL (1926), str. 222–265 i Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia), Leipzig 1928.

Mieczysław Malecki, profesor krakovskoga sveučilišta, u znanstvenim krugovima veoma poznat i uvažen slavist i balkanolog, rodio se u Mielcu 14. srpnja 1903., a umro je u Kłodzku 3. rujna 1946. Srednju je školu završio u Złoczówu, a slavistiku na Jagiellońskom sveučilištu u Krakovu god. 1927. Već godine 1928. svojom prvom raspravom *Archaizm podhalański*, u kojoj je obradio narječje svoga rodnoga kraja, s osobitim obzirom na jezičnu pojavu tzv. mazuriranja (cakanja), svratio je na sebe pozornost, a kako je kao stipendist proveo dvije godine i na beogradskom univerzitetu, zagrijao se za hrvatsko-srpski jezik, osobito za hrvatsko čakavsko narječje, o kojemu je iz Belićevih predavanja doznao, među ostalim, da se i u nekim čakavskim mjestima govori »ca« mjesto »ča«, odnosno da palatali č, ž, š prelaze u sibilante c, z, s. U to su se, naime, doba u Poljskoj vodile rasprave o spomenutoj jezičnoj pojavi, odnosno o tome, da li je ona izvorno poljskoga podrijetla (Brückner) ili je posljedica tuđinskih jezičnih utjecaja (Baudoin de Courtainay).

Svojim prirođenim marom i neslomivom voljom Malecki se dao na posao te je – proučivši temeljito povijest i geografiju krajeva, koje je naumio ispitivati – u više navrata proputovao gotovo čitavu Istru, veći dio Hrvatskoga Primorja i dio Dalmacije. Kad kažemo »proputovao«, onda to treba shvatiti doslovce, jer je uglavnom, u prvom redu Istru i otok Krk, zaista propješačio od mjesta do mjesta. Treba usto još istaći, da je Malecki te svoje naučne ekskurzije poduzimao god. 1928. do 1931., dakle za najodvratnije ere talijanskoga fašizma, kad se u Istri uopće nije smjelo hrvatski ni govoriti, a kamoli znanstveno istraživati taj »barbarski« jezik, da se zato izlagao teškim i nemilim opasnostima, te da je taj nezahvalni posao morao obavljati ponajviše u kasna predvečerja pa i noću uz topla istarska ognjišta, izdajući se za inženjera, koji tobože istražuje bauksit.⁶ O tima svojim pothvatima, kao i o uspjesima tih svojih napora oko istraživanja istarskih govora održao je 1. srpnja 1931. predavanje na zagrebačkom Sveučilištu, a govorio je o tome i na Kongresu Slavista u Pragu. Pored toga, iz djela koja su nastala kao rezultat tih istraživanja, očito izlazi, da je Malecki ne samo svojim temeljitim jezičnim znanjem, nego i zamjernim marom, ustrajnošću i ljubavlju za naše čakavske dijalekte, relativno brzo ušao u bit problema oko njihova ispitivanja, što s obzirom na njihovu izvanrednu raznolikost – kako kaže Belić – i domorocima pruža ozbiljnih poteškoća! Da se to postigne – rekao je sam Malecki – »treba temeljito upoznati čitav gramatički sistem govora, koje istražujemo«, ali ni to još ni izdaleka ne pruža dovoljnu mogućnost za pravilno i uspješno istraživanje dijalekata, jer »bez temeljita poznavanja povijesti, zemljopisa i etnografije područja, koje se obrađuje« nemoguć je potpun i pravilan prikaz nekoga dijalekta ni njegovih odnosa s drugim dijalektima.

Obišavši tako veći dio naših krajeva, obuhvativši temeljito i svestrano ispitivanje naših dijalekata i ušavši u bit problema, ne samo da je – na temelju pojave uglavnom našega »cakavizma«, sve tamo od Visa preko

⁶ Vidi list »Istra«, Zagreb, god. III/1931., br. 8.

Trogira i Šibenika do Raba, Baške, Lošinja, Cresa, Bakra i Rijeke – utvrdio tuđinski utjecaj i poljskoga »mazuženja«, nego su njegova putovanja i napori urodili brojnim, za nas veoma važnim, a za Maleckoga veoma značajnim znanstvenim radovima, od kojih valja barem spomenuti:

1. Čakavizam z uwzględnieniem zjawisk podobnych. W Krakowie, 1929. (Disertacija).

2. O podział gwar Krku (z mapą). Prace filologiczne XIV/1929.

3. Słowiańskie osadnictwo Istriji w świetle badań językoznawczych; Sborník praci I. sjezdu slovanských filologů, 1929.

4. Prasłowiańskie ě w ikawsko-ekawskich dialektach Istriji środkowej; Archivum neophilologicum I/1929–30. Polska Akademia Umiejętności.

5. Gwary Ciciów a ich pochodzenie (z mapą). Krakow. Lud słowiański I/1929–30.

6. Przegląd słowiańskich gwar Istriji (z 6 mapami). Kraków, 1930. Polska Akademia nauka (Habilitationa radnja).

7. Još o razvoju ě > a u srpskohrvatskom jeziku. Beograd, Južnoslovenski filolog XI/1931.

Osim ovih radova, koji se odnose na naše čakavsko narječje, evo ih još nekoliko izvan toga kruga:

1. Znaczenie Dubrovnika dla jedności językowej Serbów i Chorwatów (L'importance de Raguse pour l'unité linguistique des Serbes et des Croates), Rešetarov Zbornik, 1931.

2. Charakterystyka gwary Cuców na tle sąsiednich dialektów czarnogórskich; Lud słowiański. II/1931, A 225–A 245.

3. O różnicowaniu gwar Bogdańska w południowo-wschodniej Macedonii; Drobiazgi z Macidonii, Teksty gwarowe z Bogdańska i Kosturskiego; Lud słowiański, III.

4. Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w soluńskim) Kraków 1934–36. Dio I Tekstovi XV–90 str.; II Słownik V–135 str.

5. L'examen des dialectes du vieux Monténégro (u suradnji sa R. Boškovićem); Bulletin de l'Académie polonaise, 1932.

6. Kilka uwag o jugoslawizmach w języku słowackim; Lud słowiański, II.

7. O możliwości chronologizacji cech w gwarach przejściowych; Sbornik en l'honneur de Miletič, 1933.

8. Z zagadnień dialektologii macedońskiej; Rocznik sławistyczny, XIV.

9. Les traits balkaniques dans les dialectes de Macedoine; Bulletin de l'Académie polonaise, 1935.

10. Gwary słowiańskie w Banacie rumuńskim (Les dialectes slaves dans le Banat roumain); Bulletin international de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Krakow, 1933.

11. Systemy akcentowe gwar bułgarskich; Sprawozdania Polskiej Akademii, XLIII.

12. Do genezy gwar mieszanych; Slavia occidentalis, XII.

13. Nowsze kierunki dialektologii; Biuletyn Polskiego towarzystwa językoznawczego, VII.

14. Osservazioni sull'unione linguistica balcanica; Atti del III Congresso internazionale delli linguisti.

Njegovo ime nosi i veoma zapaženo djelo u slavistici Atlas językowy polskiego Podkarpacia (I. Mapa, II. objaśnienia), koji je obradio zajedno sa profesorom K. Nitschom. Atlas je izdala Polska Akademia Umiejętności, Krakow, 1934.

Ako svemu tome dodamo i one omanje radove o geografiji srpsko-hrvatskih izraza, o kolijevci hrvatske književnosti; odnosno o literarnim spomenicima kvarnerskih otoka, pa i ono što je pisao o čakavskim pjesmama Pere Ljubića,⁷ onda smo gotovo iscrpli čitav znanstveni opus ovoga uvaženog učenjaka, koji je umro mlad u 43. godini života. Time je poljska, ali isto tako i jugoslavenska lingvistika pretrpjela veoma težak, nenadoknativ gubitak, pogotovo kad se ima na umu savjesnost i žar kojima se je sav predavao znanstvenome radu, služeći se pritom najnovijom jezikoslovnom metodom. S punim je pravom prof. Aleksandar Belić, još za života Mieczysława Małeckoga, u povodu njegove radnje o »čakavizmu« napisao: »Nema nikakve sumnje da je glavni deo pitanja g. Małecki rešio pouzdano i dobro; ako se bude štogod menjalo – biće pojedinosti u jednom ili drugom pravcu. Zato dugujemo iskrenu zahvalnost g. Małeckom što i kao stranac nije žalio ni truda ni sredstava da iscrpno obradi i osvetli jednu osobinu naših dijalekata.«⁸

Ove bi Belićeve riječi trebalo dakako primijeniti na sve radove što ih je Mieczysław Małecki napisao o našim dijalektima.

Puštajući, međutim, po strani ostale, veoma važne i zanimljive njegove radove, nas ovdje u prvom redu zanima, kako je obradio i raspodijelio čakavske govore otoka Krka. Ograničeni prostorom i vremenom, nećemo se moći posebno i potanje zadržavati na svima stavcima, odnosno na svima pojedinim skupinama, tek ćemo upozoriti na neke činjenice, koje će biti potrebno držati na umu pri konačnoj obradbi i raspodjeli krčkih dijalekata, što dakako neće biti na štetu Małeckoga, niti će nikoliko umanjiti vrijednost ovoga njegova rada. Štoviše, ako uzmemo u obzir zamršenost i raznolikost krčkih narječja, onda će – usprkos pojedinim omaškama – sami od sebe iskočiti njegova istančana savjesnost u radu i temeljito poznavanje predmeta, kojega se – i kao stranac – prihvatio da obradi. Tko bi se od nas odvažio i usudio obrađivati poljske dijalekte?! Međutim, kako smo već rekli, Małecki je svoj posao obavio besprijekorno i njegova je podjela u biti najtemeljitija i najispravnija, pa kad bi što i trebalo mijenjati, onda bi to bile uglavnom samo neke formalnosti. Šteta je, što radnja nije obrazložena i dokumentirana brojnim primjerima, jer bi bila još egzaktnija, a možda bi time bila otpala i po koja primjedba na njen račun. Time ne mislimo reći, da su sve postavke Mieczysława Małeckoga o raspodjeli krčkih narječja konačne i definitivne, što je i on sam tamo istaknuo! Pitanje npr. pojave, razvitka i međusobnog odnosa glavnih dviju skupina – sjeveroistočne (arhaične)

⁷ Južnoslovenski filolog, VI/1926–27, str. 295–296.

⁸ Južnoslovenski filolog, VIII/1928–29, str. 261–268.

i jugozapadne (prosječne) – pogotovo s obzirom na pračakavsku epohu, ostaje još uvijek otvoreno, ali već sam naziv »arhaična« govori, što se starine, dakle i pojave, tiče u prilog II skupine, pa bismo bili voljeli da ih je Malecki tako i rasporedio, tj. da prva (I) bude druga (II), a druga (II) prva (I). To je, doduše, puka formalnost, ali ona bi općenito već na početku pridonosila lakšem razumijevanju i jasnoći. Isto će tako ubuduće biti potrebno potanje ispitati međusobne odnose pojedinih susjednih podskupina s obzirom na naglaske, kao i na njihove međusobne utjecaje, odnosno nanose ($t\bar{o}j > t_j > t[\acute{c}]$; $v\bar{b} > v_a, v > u$; l i sl.). Malo je npr. poznato da se l (*al*) sporadički javlja čak i u Puntu (*pomalzlä, obalklä, salklä*), a da i ne spominjemo Novu i Staru Bašku, pa i Dragu.

Ako još ispravimo neke pojedinosti u Tabeli br. 1, kao npr. da u Omišlju dugo r daje *er*, a da se u kratkom element *e* jedva čuje; zatim da instr. sing. ženskih imenica svršava u Omišlju na *-um*, a ne na *-un*; da na Krku postoji na kraju riječi i čisti glas *-g*; da ženske imenice s nastavkom *-va* nemaju nikada silaznoga naglasaka na kraju, tj. da je posljednji slog u nom. sing. uvijek kratak *bočĭ* (*bečĭ*), *brūli*, *gūži*, *jēli*, *lokĭ*, *smokĭ* ili: *blīti*, *brīti*, *drenjūli*, *drēti*, *gāli*, *hrūši*, *mūri*, *prāški*, *spūži*, *šīški*, *tīki*, *žūki* itd., onda smo iz vrta, što nam ga je tako lijepo i tako stručno sagradio i obradio Mieczysław Malecki, oplijevili samo nešto korova, a da sam vrt nismo u cjelini uopće oštetili, niti mu smanjili vrijednost.

I zato ne možemo, a da ovaj kratki osvrt ne završimo riječima njegova učitelja, također velikoga poljskoga slaviste i učenjaka, profesora K. Nitscha: »Neočekivana i prerana smrt Mieczysława Maleckoga težak je gubitak za slavensku dijalektološku nauku«.